

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» БАҒДАРЛАМАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОГРАММЫ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»

ӘОЖ 37.02

Кушмурзина, Д.Х.

*педагогика ғылымдарының магистрі,
МД және ББ кафедрасының аға оқытушысы,
Ө.Сұлтангазин атындағы ҚМПУ,
Қостанай, Қазақстан*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ТАНЫТУ

Түйін

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықтар, жалпыадамзаттық құндылық, ұлтжандылық, рухани байлық ұғымдарын түсіндіре отырып таныту үшін мұғалімнің күнделікті оқу-тәрбие үрдісін жоспарлауда оқулықта берілген оқу материалдарынан тыс қосымша мәліметтерді кеңінен қолданудың әдіс-тәсілдері берілген. Себебі, ұлт тағдыры – ұлттық құндылықтар. Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, ал сана арқылы түсінуге болады, соның нәтижесінде т ұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Елдің өткенін, тарихты, мәдениетімізді етене таныстыру ең алдымен қолға алынатын істердің бірі.

***Кілт сөздер:** құндылық, ұлттық құндылық, тарихи жәдігерлер, мәдени-тарихи мұралар, жас ұрпаққа дәріптеу, ұлттық сана, ұлтжандылық.*

1 Кіріспе

Елбасымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласының мәні зор. Онда «Мемлекет пен ұлт құрыштан құйылып, қатып қалған дүние емес, үнемі дамып отыратын тірі ағза іспетті. Ол өмір сүру үшін заман ағымына саналы түрде бейімделуге қабілетті болуы керек. Жаңа жаһандық үрдістер ешкімнен сұрамай, есік қақпастан бірден төрге озды. Сондықтан, заманға сәйкес жаңғыру міндеті барлық мемлекеттердің алдында тұр. Сынаптай сырғыған уақыт ешкімді күтіп тұрмайды, жаңғыру да тарихтың өзі сияқты жалғаса беретін процесс. Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкілдеп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек» деп Елбасы Н.Ә. Назарбаев баса айтқан болатын [1].

Бұдан ел болашағы қазіргі жас буынның білімі мен рухани тәрбиесіне ел боламын десек, яғни.

Ұлт тағдыры – ұлттық құндылықтар. Ұлттың, елдің дамуында ұлттық құндылықтардың алар орны ерекше. Ұлттық құндылықтар – олардың тарихи өзіндік ерекшелігі Отан, тіл, тарих, өнер, әдебиет және тағы басқалар сияқты көрініс тапқан қандай да бір этностық қауымдастық өкілдерінің рухани идеалдарының жиынтығы.

Ұлттық құндылық – ұлттар мен этностардың тұрмыстық, экономикалық, саяси, философиялық, адамгершілік, ар-ұяттық, діни көзқарастар мен әрекеттерінің жиынтығы болып табылады. Қазақ қоғамының тарихи кеңістігінде ел болмысының рухани негіздеріне айналған ұлттық сана құбылыстары ең алдымен жеке адамның ерік жігеріне әсер етеді. Табиғатпен етене араласқан қазақ халқы рухани өмірде де елдікті, ұрпақтың ауызбіршілігін сақтайтын қасиеттерді қалыптастырып, кейінгі буынға жеткізуді өздерінің алдарына мақсат еткен [2].

«Балаңды өз тәрбиенмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген екен дана халқымыз. Сондықтан да, сан ғасырлар бойы сұрыпталған ұлттық құндылықтарымызды оқу-тәрбие процесіне енгізу арқылы ұлттың тұнып тұрған асыл мұралық рухани байлығынан

болашақта ел билейтін ұрпақтарды сусындатып, ұлтшылдық пен отаншылдыққа баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын, бойында ұлттық санасы қалыптасқан тұлғаларды тәрбиелеп шығару – жалпы ұлттың алдында тұрған ұлы міндет болып отыр. Қандай да бір елдің рухани мәдениеті, әдебиеті мен өнері, ғылым мен техникасы, әлеуметтік жағдайы, материалдық өндірісінің ең маңызды жетістіктері тәрбиесінен көрінуі арқылы оның ұлттық құндылықтарының мәніне ие болады және өскелең ұрпақтың азаматтығы мен отаншылдықты, рухани-адамгершілік жан-дүниесі қалыптасуына белсенді түрде ықпал етеді [3].

2 Материалдар мен әдістер

«Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласының негізінде бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықтарды танытуда оқу-тәрбие үрдісінде дамыта оқыту және сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы, сонымен қатар, диалогтік оқыту әдісі, дидактикалық ойындар мен халық ауыз әдебиеті (мақал-мәтелдер, жұмбақ, өтірік өлең, жаңылтпаш, т.б.) түрлерін қолданып, әр оқушының ұлттық санасын қалыптастыру көзделеді.

Бұл өз кезегінде сабақта түрлі тапсырмалар арқылы оқушылардың қазақ халқының ұлттық құрал-саймандары, әшекейлері, музыкалық аспаптары мен салт-дәстүрлері туралы түсініктерін қалыптастыра отырып, олардың сөздік қорлары мен сөйлеу креативтіліктерін дамытып, ұлттық санасы мен ұлтжандылық сезімдерін тәрбиелейді.

Бұдан «Оқу-тәрбие үрдісінде оқушылар ұлтжандылыққа қалай тәрбиеленеді?» деген сұрақ туындайды. Бұл, мұғалімнің құзырлығындағы мәселе, себебі алғашқы ұлттық тәрбиені түсіндіріп, отансүйгіштік пен ұлтжандылықты оқушы бойына сіндіретін және ұлттық мәдениетті қалыптастыратын да осы – бастауыш сынып мұғалімдері. Сондықтан әр мұғалім күнделікті оқу-тәрбие үрдісін жоспарлауда оқулықта берілген оқу материалдарынан тыс қосымша мәліметтерді кеңінен қолданып, оқушының рухани білімі туралы жан-жақты ақпарат алуларына барынша жағдай жасауы керек. Ол үшін қазіргі оқу-тәрбие үрдісінде бастауыш сынып оқушыларын ұлттық құндылықтар арқылы Рухани жаңғыру идеясын түсіндіруде оқытудың жана әдіс-тәсілдерін қолданудың әдістемесін көрсетуді мақсат еткен дұрыс. Сонымен қатар, егерде ұлттық құндылықтар сабақ барысында жүйелі түрде қолданылса, онда оқушылардың ұлттық санасы, сөйлеу креативтілігі, сөздік қорлары және ұлтжандылықтары дамиды.

Бастауыш сынып оқушыларын ұлттық рухани құндылыққа негіздейтін бұл, әрине – білім. Сондықтан жас ұрпаққа саналы тәрбие мен сапалы білім берілу қажет. Елдің өткенін, тарихты, мәдениетімізді етене таныстыру ең алдымен қолға алынатын істердің бірі. Ұлттық құндылықтар жайында айтқан даналарымыздың һәм даналықтары жас жеткіншектің бойын да, ойын да түзейді. Елбасымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы қажет уақытта, қажет жерден шыққан мақала. Бұл – қарапайым мақала емес, қазақ елінің рухани құндылықтарын қалпына келтіретін заман талабын ескере отырып, тура жолға қоятын және дамуға арналған бірден-бір бағдарламалық құжат. Бастауыш сынып оқушылары үшін де, «ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды».

Қазақта: рухани бай адам, адамның рухы, рухы жоғары, рухани байлық, ұлттық рух, рухани ұстаз, т.с.с. фразеологиялық сөз тіркестері көп кездеседі. Осы сөздерге зер салы отырып, «рух» деген сөздің адам денесіндегі бір қуат екендігіне көз жеткізуге болады. Оның адам бойындағы кездесетін жақсы қасиеттер мен жасайтын игі істерінің қайнар көзі екендігі айтпаса да белгілі [3].

Міне, осы сөз тіркестерінің түп тамыры «рух» сөзінің мәні мен мағынасын бастауыш сыныптан бастап ұғындыру үшін күнделікті сабақтарда ұйымдастырылатын жұмыс түрлері, оқытылатын оқу материалдары ұлттық болмысты қалыптастыратындай етіп құрылып, олардың «Рухани жаңғыру» идеясын түсінулеріне негізделуі қажет.

Елбасымыз өз мақаласында: «Ұлттық салтымыз, тіліміз, музыкамыз, әдебиетіміз, жөн-жоралғыларымыз, жалпы айтқанда ұлттық құндылықтарымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс» деп, ұлттық рухани байлықтарымызды дәріптеп, сол арқылы ұлттық болмысымызды сақтап,

оны одан әрі дамыту керектігін айтқан болатын. Осы тұрғыдан ұлттық құндылығымызды сақтау үшін, руханилығымыздың қайнар көзі – Абайдың даналығы, Әуезовтың ғұламалығы, Жамбылдың жырлары, Құрманғазының күйлерінің мәні зор [1].

Солардың бірі, қазақтың бас ақыны Абай атамыздың қай шығармасын алсақ та, рухани құндылыққа тәрбиелейді, адамгершілікке, достыққа, парасаттылыққа, рухани бай өмірге, еңбекке, өнер-білімді меңгеруге шақырады. Мысалы: «Ескілік киімі» өлеңінде:

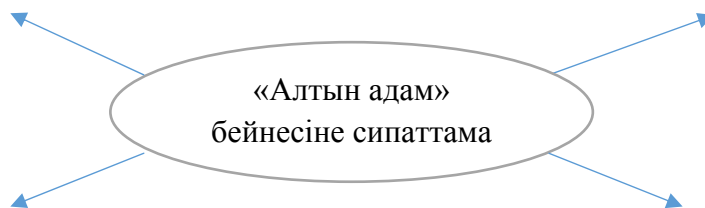
*Ойланып ойға кеттім жүз жылғы өткен
Тон қабаттап, кигенім – шидем шекпен
Жейде-дамбал ақсаңнан, жарғақ шалбар
Жырық балақ матамен әдіптеткен
Мықшима аяғымда былғары етік
Киіз байпақ тоңдырмас ызғар өтіп.
Үлкен кісе жанымда жез салдырған,
Шақпағым, дәңдәукім жарқ-жұрқ еткен
Күләпәра басымда, пұшпақ тұмақ [4].*

Бұл өлеңде ертедегі қазақ жігітінің киген киімі, сауыт-сайманы, ер-тұрманы, жасалу жолдарын бәрін осы бір төрт ауыз өлең жолына сиғызып шебер суреттейді. Міне, осы өлең жолдарының өзі бастауыш сынып оқушыларына рухани байлықты тереңінен сіндіре алады. Осының негізінде қазақ жігіттерінің, яғни нағыз ер адам киімінің қандай болғандығын талдап, Абай атамыздың теңеу сөздерінің мән-мағынасын түсіндіре отырып, оқушылардың сөздік қорларын, сөйлеу креативтіліктері мен ұлттық санасын жетілдіруге мүмкіндігі зор. Сонымен қатар, осы өлең шумақтарының мазмұнын еліміздің бірнеше жерінен табылған «Алтын адам» бейнесін көрсету арқылы да дәріптеуге болады. Бұл өз кезегінде оқушылардың тарихымызды біліп, ұлттық ерекшелігімізді түсініп және «ұлттық құндылық» деген ұғымның мәнін тереңінен игерулеріне ықпал етеді. Және де оқушыларға «Алтын адам» бейнесін көрсете отырып, осы баға жетпес қазынамыздың қай жерлерден және нешеуі табылғандығы туралы мағлұмат жинатып, жалпы сипаттама жасату сияқты (үстінде неше алтын бөліктері бар, қандай бейнелер бейнеленген, т.б.) ізденушілік тапсырма беру арқылы танымдық қызығушылықтарын да арттыруға болады. Себебі, Қазақстан жерінен табылған «Алтын адамдар» құнды тарихи жәдігерлер, мәдени-тарихи мұралар, тарихи құндылықтар, тарихи деректер, тұнып тұрған көне тарихи шежіре, өз дәуірінің лауазымды тарихи тұлғалары және де қилы тарихымыздың даңқын алысқа жеткізген асыл сүйекті бабаларымыз. Қалай десек те, Алтын адам – Қазақстанның ең құнды жәдігері, елдігіміздің символы [5].

Сонымен, мектеп бағдарламасына енгізілмеген деректерге, мысалдарға, ескерткіштерге және тарихи-археологиялық ескерткіштерге саяхат жасату арқылы танымдық-ізденушілік сипаттағы жұмыс түрлерін ұйымдастырған өте тиімді. Мысалы, «Алтын адам» бейнесі бойынша мынадай сұрақтар беруге болады:

1. Алғашқы «Алтын адам» қай жерден табылды?
2. Бас киімі қаншаға жуық әшекей заттармен безендірілген?
3. Үшінші «Алтын адам» қай жерден табылды?
4. Үшінші «Алтын адамды» тапқан археологтар қауымы кімдер?

Міне, осындай сұрақтар арқылы мұғалім оқушылардың ізденушілік жұмысқа деген қабілет деңгейлерін анықтай алады. Сонымен қатар, әрбір оқушының ізденушілік әрекетін жетілдіре түсу үшін оқыту әдістерінің бірі «Кластер» әдісін де қолданған тиімді. Онда оқушылар «Алтын адам» бейнесіне жан-жақты сипаттама бере отырып, әр табылған құнды жәдігердің өзіндік ерекшелігін танып біледі және «тарихи-археологиялық зерттеу», «қазба жұмыстары», «археолог» сынды ұғымдардың да мән-мағынасын түсінеді, олардың біз үшін қаншалықты құнды дүние екендігін ұғынады.

Сурет 1 – «Алтын адам» бейнесіне сипаттама

Сонымен, тек «Алтын адам» бейнесі ғана емес, сонымен бірге әр түрлі қолөнер бұйымдарын, ескерткіштерді, көне жерлерді, ұлы ғұламаларымызды таныстыра отырып, олардың біз үшін қаншалықты құнды дүние екеніндігі туралы да сабақ барысында айтылып, әр бала санасына ұялату, ұлтжандылыққа тәрбиелеу қажет. Мысалы, солардың бірі де бірегейі – қазақи зергерлік әшекей бұйымдар. Міне, осы бір ұлттық құндылықты дәріптеу, олардың өзіндік ерекшелігі мен маңызын танытуда бастауыш сынып оқушыларына мына тапсырманы ұсынуға болады:

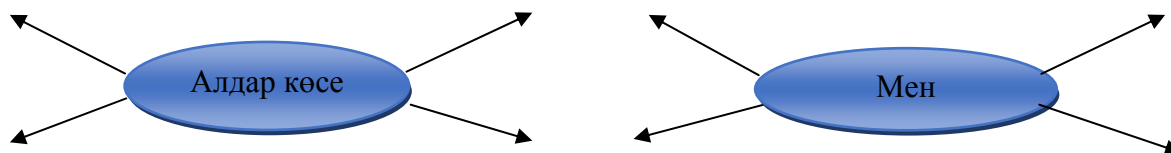
Тапсырма: Төмендегі суреттерге қарап, тұсына атауларын жаз. Пішіндеріне қарай, жасалу жолдары жайында әңгімеле.

Сурет 2 – Зергерлік әшекей бұйымдар

Осы тапсырманы орындау барысында оқушылар қазақи зергерлік әшекей бұйымдарының атауларын білетін болады, жасалу жолдарымен танысады, олардың өзіндік пайдасы мен ұлттық маңыздылығын ұғынады. Әрі «*Неліктен ата-бабамыз күмістің қасиетін басқа металдарға қарағанда ерекше деп есептеген?*» дегендей сұрақ қоя отырып, аналарымыздың, әжелеріміздің қолындағы күмістен жасалған әшекейлердің адам денсаулығына, ішер астың тазалығына, емдік ретінде де, сән үшін де тигізер әсері мол екендігін ұғындыра аламыз. Бұл ерекшеліктерді оқушылардың бірі білсе, бірі білмес. Сол себепті ата-бабамыз қолданған әр бір заттың құндылығын, тигізер әсерін, біз үшін баға жетпес асыл қазына екендігін ұғындыруымыз қажет.

Өскелең ұрпаққа, әсіресе бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықты қазақи өзіміздің дәстүрлі фильмдерімізден үзінді көрсету арқылы да ұғындыруға болады. Мысалы, «Алдар көсе» фильмінен немесе мультфильмінен үзінді көрсетіп, оқиға желісі мен кейіпкерлердің іс-әрекеттерін талқылап болған соң, өздерінің іс-әрекеттерімен салыстыру арқылы адами құндылықтарды бойларына сіңіруге болады. *Тапсырма:* Алдар Көсе мен өзіңнің іс-әрекеттеріңді салыстыр.

Сурет 3 – «Кластер» әдісі

Оқушыларға сонымен қатар мына төмендегідей сұрақтарды қоюға да болады:

1. Алдар көсе қандай адам?
2. Ол жайлы тағы не білесің?
3. Алдар көсенің орнында болсаң не істер едің?
4. Оның іс-әрекеттері дұрыс па?

Мультфильм желісі бойынша тоқталатын ұлттық нақыштағы бұйымдар жетерлік.

Мысалы: қазақи ұлттық нақыштағы киім үлгілері, киіз үй, әр түрлі әшекейлер мен ою-өрнектер, ыдыс-аяқтар және т.б. Сондықтан мультфильмнен үзінді көрсету кезінде оқушылардың осы заттарға үлкен мән берулерін қадағалаған жөн. Әсіресе, неліктен дәл осы «Алдар көсе» мультфильмінде заманауи үйлерді, киімдерді, заттардың берілмегені жөнінде оқушылармен пікірлесе отырып, талқылау қажет және ұлттық құндылықтарымыздың әлі де аңқып тұрған иісін бала мұрнына жеткізу, санасында қалыптастыру, жаңғырту қажет. Себебі, осының барлығы біздің қазақ деген болмысымыз, біздің нағыз шынайы құндылығымыздың жиынтығы. Ешқандай затқа алмастыруға келмейтін ең басты, аса бағалы құндылықтарымыз. Дәл осыларды көрсету арқылы біз бала бойында ұлттық құндылықтарымызды сіңіре отырып, рухани бай тұлға қалыптастырамыз.

3, 4 Нәтижелер мен талқылау

Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықтарды таныта отырып, олардың өн бойына рухани-адамгершілік құндылықтарды сіндіру үшін мұғалімге жоғарыдағыдай сан түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға тура келеді. Қазіргі кездегі заман талабына сай әдіс-тәсілдермен білім алған бала ізденіп қана қоймай, жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына дарытып, рухани құндылыққа бай тұлға болып қалыптасады.

XX ғасырдың 20 – 30 жылдарында елімізде этнопедагогикалық пікірлердің дамуына үлес қосқан қазақ ағартушылары жетерлік. Солардың бірі Ахмет Байтұрсынов, Жүсіпбек Аймауытов, Мағжан Жұмабаев, Міржақып Дулатовтың, т.б. еңбекерінен бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықты, тәрбиені дұрыс меңгерту жайында және оларды жүзеге асыру жолдары нақты сипатталған.

Жоғарыдағы аталған еңбектер мен тұжырымдарды негізге ала отырып, бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықтарды таныта отырып, олардың негізгі мән-мағынасын ашуда жаңа технологиялық әдіс-тәсілдерді, түрлі танымдық-ізденушілік және шығармашылық тапсырмаларды кеңінен қолданып, оқушылардың ұлттық санасын рухани жағынан жаңғырту және сол арқылы олардың сөйлеу креативтіліктерін, сөздік қорларын, ұлттық болмыстарын қалыптастыру мүмкіндігіне ие боламыз.

5 Қорытынды

Сонымен, осындай бай мұраны жас ұрпаққа дәріптеу, одан әрі оны жаңғырту, рухани бай ұрпақ қалыптастыру біздің басты міндетіміз. Себебі, ұлттық құндылық – ұлттың тірегі!

Қазақ халқының көрнекті қайраткері Мұстафа Шоқай: *«Ұлттық құндылықтардан жұрдай рухта тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жоқтайтын пайдалы азамат шықпайды»* деп өзінің пікірін білдірген болатын.

Қайсыбір халықтың тарихына көз жүгіртіп қарар болсақ, ең алдымен тарихына, мәдениетіне, салт-дәстүрі мен ұлттық құндылықтарына үңілетініміз анық. Оның дәлелі Елбасы өзінің бағдарламалық мақаласында «Біз әлемдегі өркениетті елдерге мәдениетімізбен, ұлттық рухани құндылықтарымыз арқылы таңылуымыз қажет» деп айтқан болатын.

Міне, біздер енді, осы өнегелі сөзді арқау ете отырып, бабалардың біздерге мирас етіп қалдырған рухани бай мұрасы мен құндылықтарың жас өскелен ұрпақтарға насихаттап, мәдениет ұлттың мәйегі екенін дәлелдеп, елдік рухани мүддемізді әлемдік деңгейде жаңғырта аламыз.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру», Егемен Қазақстан, 26.04.2017. – 18 б.
- 2 Бас редактор: Ерлан Сыдықов «Мәңгілік ел» халықаралық ғылыми-көпшілік тарихи

журналы. – Алматы, «Pride Print» баспасы. – 2013. – 108 б.

3 Рухани жаңғыру – ұлт құндылықтарының жаңаруы. [Электрондық ресурс]. Қолдану режимі: <https://e-history.kz/kz/publications/view/>.

4 ZHARAR «KZ» «Қазақша Өлеңдер жинағы» Өлең: Абай Құнанбаев (Ескілік киімі). [Электрондық ресурс] Қолдану режимі: <https://www.zharar.com/kz/olen/>.

5 Қазақстан жерінен табылған «Алтын адамдар» құнды тарихи жәдігерлер. [Электрондық ресурс] Қолдану режимі: <https://infourok.ru/azastan-zherinen-tabilan-altin-adamdar-ndi-tarihi-zhdigerler>.

Материал редакцияға түсті: 21.05.2019

КУШМУРЗИНА, Д.Х.

РАЗЪЯСНЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ УЧАЩИМСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Национальная ценность – совокупность бытовых, экономических, политических, философских, нравственных, моральных, сознательных, религиозных взглядов и установок наций и этнических групп. Судьба нации – это национальная ценность. Ценности можно воспринимать через чувство, а через сознание понимать, в результате чего личность приобретает ценность, действует в соответствии с ней. Поэтому каждый учитель должен максимально использовать дополнительные сведения, которые не являются учебными материалами, предоставленными в учебнике при ежедневном планировании учебно-воспитательного процесса, и создавать условия для получения учащимися всесторонней информации о духовных знаниях. Первое, что нужно сделать, это представить прошлое, историю и культуру нашей страны.

Ключевые слова: ценности, национальные ценности, исторические реликвии, культурно-историческое наследие, разъяснение молодому поколению, национальное сознание, патриотизм.

KUSHMURZINA, D.KH.

EXPLANATION OF MEANING OF NATIONAL VALUES FOR STUDENTS OF INITIAL CLASSES

National value – a set of domestic, economic, political, philosophical, moral, moral, conscientious, religious views and attitudes of nations and ethnic groups. The fate of a nation is a national value. Values can be perceived through feeling, and through consciousness understood, as a result of which a person acquires value, acts in accordance with it. Therefore, each teacher should make maximum use of additional information that is not teaching materials provided in the textbook during the daily planning of the educational process, and create conditions for students to receive comprehensive information about spiritual knowledge. The first thing to do is to imagine the past, history and culture of our country.

Key words: values, national values, historical relics, cultural and historical heritage, an explanation to the younger generation, national consciousness, patriotism.

ӘОЖ 740

Сұлтанбекова, Ж.Х.

МД және ББ кафедрасының аға оқытушысы

Ө. Сұлтангазин атындағы ҚМПУ

Өтебай, Н.Р.

«5B010100 – Мектепке дейінгі оқыту және

тәрбиелеу» мамандығының 4 курс студенті,

Ө. Сұлтангазин атындағы ҚМПУ,

Қостанай, Қазақстан

ЛАТЫН ӘЛІПБИІНЕ КӨШУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Түйін

Мақалада қазақ халқының латын әліпбиіне көшудегі мақсаттары туралы айтылады. Білім мен ғылымның, экономиканың, бизнестің, саясаттың, жалпы бәсекелестіктің қарыштап дамып отырған бүгінгідей жаһан-